

DE LINGVA LATINA DEQVE SPIRITVALITATE BENEDICTINA FVNDAMENTIS EVROPAE

Sigrides C. Albert

I. Quomodo lingua Latina cum rebus Benedictinis coniungatur

Lectoribus letricibusque doctis aliquid referre velle de linguā Latinā Europae fundamento potest esse simile ac ululas Athenas transportare vel libros Latinos in graphea Latinistarum. Tamen conabor unum alterumve aspectum exhibere, qui non semper statim ante oculos versatur, cum “lingua Latina” commemoratur. Insuper meā interest illas tres res coniungere, quae praeter alia mihi cordi sunt, nempe Europam, Latinitatem atque res Benedictinas.

Quid ergo multis hominibus (sed Deo gratias non omnibus) in mentem venire solet, cum de linguā Latinā interrogentur? Scilicet: vetus (hōc quidem verum est); deinde etiam: difficilis, pulverulenta, inutilis, mortua (sed haec omnia non sunt vera). Talis vero opinio saepe ex experiētiis scholaribus non ita bonis provenit vel ex praeiudiciis traditis, de quibus non deliberatur et quae nullum fundamentum in propriā scientiā habent (vel utrumque).

Sed ad rem ipsam perveniamus. Linguam Latinam decursū temporis, quo potestas auctoritasque Romana extendebantur et Imperium Romanum paulatim instituebatur atque amplificabatur, satis celeriter linguam ubique in illā regione adhibitam factam esse ex ipsā naturā rei intellegitur, cum omnino necessarium fuerit, ut sermo rei publicae praeponderantis, id est Romanae, sciretur. Hoc spectat non solum ad res politicas, iuridicas atque oeconomicas, sed etiam ad contactum cottidianum. Sed in hanc condicionem non magis incumbam, cum sit notissima. Latinitatem tamen etiam post “interitum Imperii Romani”, qui dicitur, statum suum ut medium communicationis “internationale” et ut linguam variarum regionum vitae retinuisse atque servavisse non per se intellegitur. Causa quaedam huius condicionis fortasse iam invenitur tempore antiquitatis serae, quo in Imperio Romano saeculo tertio p.Chr.n. plura centra institui coepta sunt atque diversis in partibus Imperii centra culturalia maioris momenti exorta sunt, ubi lingua Latina gradū excelsissimo adhibebatur. Illo tempore Latinitas fit lingua normativa Imperii partis occidentalis, quae institutione grammaticali omnibus in regionibus fulcitur. Bonum exemplum praeter alia mihi videtur esse Augustinus, qui medio saeculo quarto p.Chr.n. Carthagine magister rhetorices eruditus est atque cui paulo post in ipsā urbe Romā locus docendi traditus est. Quae condicio unā ex parte est testis eruditionem Carthaginensem satis magnam qualitatem habuisse, alterā ex parte Romae non iam timores exstitisse, quibus aliquis “ex provinciā exoriundus” excellentem scientiam linguae Latinae habere agnoscebatur.

Sed exemplo Augustini etiam alia res bene demonstratur. Nam idem est unus ex excellentissimis auctoribus Christianae litteraturae antiquitatis serae et inter patres ecclesiasticos, qui dicuntur, numeratur. Significans idem hōc in conexū est eā quōque de causā, quia patres ecclesiastici non solum philosophiā paganā elementa veritatis divinae contineri agnoverunt, sed etiam eruditionem loquelarem aliquā ex parte pro litteraturā Christianā atque pro usū praedicandi susceperunt. Itaque Latina litteratura Christiana, quae paulatim magis magisque copiosa facta est et longe lateque pervulgata est, reddita est aliud fundamentum Latinitatis sermonis culturalis et hunc in modum unum ex fundamentis cultūs

civilis Europaei.¹ Nihilominus Latinitas Christiana ne percipiatur tamquam specialis forma linguae Latinae antiquae sive Latinitas depravata vel omnino alius sermo. Generaliter tantummodo agitur de argumentis et de novis terminis, qui necessarii sunt, ut argumenta exacte tradantur. Elegantiā loquelari textūs Augustini, Tertulliani, Hieronymi aliorumque cum textibus antiquitatis classicae sic dictae omni ex parte comparari possunt.

II. De spiritualitate Benedictina

In conexū patrum ecclesiasticorum atque sub aspectū, quo de fundamentis culturalibus Europae agitur, nunc etiam Sanctus Benedictus eiusque Regula afferantur oportet, quae decursū temporis fundamentum Benedictinitatis, quae dicitur, reddebatur. Coniunctio autem conspicua thematum hic tractatarum, id est Latinitatis et spiritualitatis Benedictinae, non solum sita est in eo, quod utraque res est universalis, sed etiam in eo, quod Regula Sancti Benedicti scilicet originaliter Latine erat conscripta. Tamen videlicet aliae quōque coniunctiones exstant.

Num quis Benedictum antiquitati serae vel initio temporis mediaevalis adiungere velit, dependet de quaestione, quando fines periodorum ponantur. Benedictus autem circiter annum 480um Nursiae natus est et verisimiliter anno 547° vitā functus est.² De anno, quo mortuus est, tamen scientifici inter se adhuc disputant. Sed haec in conexū nostro nunc non sunt praecipua. Multo maioris momenti est eius fundamentalis “constitutio” monachismi, ut ita dicam, nempe Regula Sancti Benedicti atque effectus, quem eadem decursū saeculorum exseruit.

Dicendum autem est Benedictum neque monachismum Christianum invenisse, sed aliquo modo repperisse, neque Regulam suam quadamtenus “ex nihilo” composuisse, sed eum scilicet fontes adhibuisse, nempe imprimis Sacram Scripturam et ”Regulam Magistri”, quae dicitur. Praeterea esset sententia non historica, qua idem “fundator Ordinis regligiosi” appellaretur, cum talia facere non fuerit eius impulsus praedeliberatus, sed talis “Ordo religiosus” denique decursū temporum exortus est. Scopus Benedicti potius in eo erat, ut consociationi suae, quam erigere voluit, opus normativum solidumque conscribere vellet. Alicuius momenti hac in re certe etiam est eidem non theoriam solam fuisse auctoritatem, sed multo maioris ponderis fuisse eum omnes formas existentiae monachalis ipsum expertum esse et itaque eum scivisse, quid efficaciter adhiberi posset et quid non. Eā de causā etiam perspectum habuit consociationem humanam (et itaque consociationem quōque monachorum) sine regulis non revera supervivere valere. Talem vero cognoscentiam etiam sociologia hodierna iterum iterumque asseverat. Vim quandam ad illam cogitationem, quā anomiam vitare desideravit, certe condiciones quōque politicae temporibus perturbatis atque discordiarum plenis, quorum contemporaneus erat, exseruerunt. Itaque Benedictus quiete atque tranquille in consociatione suā exstruendā laboravit eandemque aedificavit et in ipsā “paci Christi” locum praebere conatus est. Benedictus in monasterio suo opus formandi atque “aedificandi” – sensū latiore – exanclavit, quod decursū temporis factum est ectypus innumerorum monasteriorum. Tamen denuo iterandum est: id, quod hodiernis temporibus intellegimus esse “Ordinem religiosum sive monasticum”, originalis non erat cogitatio neque scopus agendi. Nihilominus hac scientiā effectus definitivus non mutatur.³

Benedictus non solum erat vir precandi orandique, sed etiam vir operandi laborandique. Itaque monachi consociationis non solum ad opus Dei, quod supra omnia ponendum est, impelluntur, sed etiam ad labores obligantur. Hic aspectus Benedicto non solum eā de causā

¹ Cfr ex. gr. Frank 1978, 109 sqq.; Andresen 1978, 51 sqq.; Paulsen 1997, 365 sqq.; Stroh 2007, 126 sqq.; Leonhardt 2009, 115 sqq.

² Fontes autem contemporanei, quibus de vitā Sancti Benedicti agitur, desunt. “Biographus” eius primus erat quinquaginta annis post mortem Benedicti papa Gregorius Magnus, qui in dialogis suis de eo scripsit.

³ Cfr ex.gr. Tschudy & Renner 1979, 227 sqq.; Matt & Hilpisch 1960, 166 sqq.; Decarreux 1980, 145 sqq.; Senger 1998, 26 sqq.; Puzicha 2004, 163 sqq.

est magni momenti, quia monasterium laboribus manualibus oeconomice sustentandum est, sed etiam quia “*otiositas inimica est animae*”.⁴ Locutio illa ubique notissima, quae ut dictum Benedictinum est clara et quā uterque aspectus exhibetur, nempe “*ora et labora*”, sic in ipsā Regulā scilicet non legitur. Illa locutio videtur denique saeculo undevicesimo exorta esse et ab Mauro Wolter, Beuronensi abbate fundatore, pro Benedictinis assumpta est, cum esset quadamtenus apta. Plerumque autem hōc in conexū in oblivionem venire solet ad “laborandum” etiam “legere” pertinere. Quod Benedictus “lectionem” appellat, etiam congruit cum eo, quod perceptione nostrā est “studium” atque labor scientificus. Itaque labor manualis atque labor scientificus sunt “duo lateres eiusdem nomismatis”, ut ita dicam.

Benedictus Regulā suā librum legum conscripsit, qui insignis est aspectibus pertinentibus ad res fundamentales et ad res, quae ab hominibus perfici possunt. Cum Benedicti Regula ex ipsā vitā creverit et in ipsā vitā probata sit, eius sensus realitatis et veritas interna ex spiritū vitāque viri exoriuntur, qui vero aequilibrio clementiam atque vim, humilitatem atque dignitatem, amorem laboris atque amorem precum coniungit. Solum tali condicione revera explicari et intellegi potest, cur Regula Benedicti decursū historiae mutatis temporibus atque mutatis condicionibus adaptata sit et hunc in modum iterum iterumque comprobata sit. Significans autem est Benedictum non id intendisse, ut magnam copiam singulorum mandatorum componeret, sed ut perpēnsam legem communi vitae convenientem exararet. Quod vero attinet ad magnam copiam singulorum mandatorum vel potius ad quaestionem, quomodo éadem vitari possint, grapheocratis Europaeis suadendum esset, ut Regulam Benedicti legerent.

Quod Regula Benedicti tam ampla et realitatem respiciens erat, causa quōque erat, cur ipsa non solum omnibus aliis normis monasterialibus praelata esset, sed etiam eadem itaque vere apta redderetur, ut aliis temporibus, rebus condicionibusque excoli et bene procedere posset. Cum Benedicto hi aspectūs fuissent magni momenti, bonum effectum Regulae suae facilitavit. Nam hunc in modum valere potuit neque obsoleta facta est. Est éadem ergo quadamtenus aperta, cum ex reali processū historico percipiatur, quales possibilitates Regulā praebitae sint. Itaque omnibus temporibus atque omnibus in regionibus spiritualitas Sancti Benedicti conexūs atque relationes tempestivas servavit.

Totam historiam Ordinis Benedictini nunc explicare nolo (id quod hōc in conexū etiam facere non valeo). Solum nonnulla puncta breviter commemorare volo. Nam cum monasteria Benedictina extenderentur, monachi munera quōque ad cultum civilem spectantia susceperunt. Sic auxilium tulerunt, quo non solum Christianitatem propagaverunt, sed etiam quo incrementum cultūs civilis instigaverunt atque opera culturalia exhibuerunt. Quod attinet ad opera culturalia imprimis nominanda sunt scholae monasteriales atque bibliothecae, quas instituerunt et quibus praeter alia impeditum est, quominus saeculis insequentibus litteratura antiqua prorsus amitteretur. Magnā ex parte monachis debemus hereditatem culturalem antiquitatis saeculis mediaevalibus in Europa occidentali asservatam esse. Tali in laude praeterea respiciendum est magnā ex parte actum esse de litteraturā non Christianā.

Imprimis inter saecula decimum et duodecimum monasteria in ecclesiā et in ipso mundo magnum effectum publice quōque exseruerunt. Momentum eorum religiosum spatio temporis congruens potestate satis magnā significabatur. Tamen interrogari potest, quid validius fuerit: utrum momentum, quod in dissensionibus spiritalibus atque politicis illius temporis habuissent, an officium, quod illa monasteria populo praebuissent, id est eius eruditioni, pietati, spiritualitati et denique eius indigentis scientificis, socialibus munificisque.

Tamen monachalis constitutio Benedictina in se neque rigida neque inflexibilis est. Possibilitates adaptandi atque renovandi, quae fundamentum in ipsā Regulā habent, monstrantur quōque a variis coetibus reformatoriis, qui deinde propriae congregationes factae

⁴ Regula Benedicti (RB) 48,1.

sunt (velut Cistercienses). Sed etiam posterioribus temporibus difficilibus discriminum (velut post eversionem Francogallicam saecularizationemque, quibus quidem temporibus neque erga ecclesiam neque erga monasteria sensūs benevoli exstiterunt) permanentes vires efficaces Regulae denuo demonstrabantur. Nam inde ex decenniis tertio atque quarto saeculi undevicesimi monasteria Benedictina et Congregationes, quae ex eis exortae sunt, non solum in Europa (velut in Francogalliā Congregatio Solesmensis et in Germaniā Congregatio Bavarica et Congregatio Beuronensis), sed toto in orbe terrarum cum officiis suis specialibus effloruerunt.⁵ Munera atque officia, quae Benedictini exanclare solent, hodiernis temporibus – mutatis mutandis – adhuc sunt éadem ac illa, quae iam in Regulā instituebantur, nempe imprimis respectus spiritulitatis atque operis divini, sed – cum his rebus artē cohaerentes – cura pauperum, cura aegrotorum, docentia, inquisitiones scientificae, opificia practica, agricultura sub variis aspectibus.

In ecclesiā festum, quod est “Sanctus Benedictus – pater monachorum occidentalium atque patronus Europae”, die 11 m. Iul. celebrari solet. Papa Paulus VI Benedictum die 24 m. Oct. a. 1964 unum ex patronis Europae reddidit, cum ídem Regulā suā non solum ad ecclesiam excolendam, sed etiam ad Europam culturaliter formandam multum attribuisset, quā de causā etiam “Architectus Occidentis Christianae” et “Pacis Nuntius” appellatur.

Sed nonnullas cogitationes mandataque Regulae Sancti Benedicti, quae generaliter quōque (non solum pro monachis) valere possunt, breviter aspiciamus.⁶

Imprimis – et hac re omnia incohantur – fundamentum vitae et hunc in modum etiam spiritualitatis Benedictinae est tenor auscultandi.⁷ Ille tenor auscultandi, quo tota perceptio physica, psychica spiritualisque continetur, ad responsalitem singuli hominis atque consociationis erga Deum, erga semet ipsum et erga homines quōque, quibuscum directe vel indirecte convivit, perducit. Tali gravi tenore auscultandi et vere attendendi consociatio formata fundari potest.

Alius autem terminus principalis, qui ad spirtualitatem Benedicti aestimandam multum attirubuit est *discretio*, id est virtus mensurandi atque facultatis discernendi.⁸ Tali *discretione* aptum aequilibrium invenitur inter postulata perfectionis quaerendae et debilitatem naturae humanae. Éadem distinguere docet, quid sit maioris momenti et quid non; éadem servat ab unilateralitate, ne fiat sive nimium sive parum. Eādem abbas – vel generaliter dux alicuius consociationis – aptus redditur, ut omnia ita ordinet, ut inveniunt “*et fortes quod cupiant et infirmi non refugiant*”,⁹ et praeterea ut ea appetantur, quae condicionibus datis vigentibusque sunt optima, et denique ut singuli monachi secundum indolem suam, facultates suas suasque vires ducantur. *Discretionis* causā non agitur formaliter, sine cogitatione et sine mensura. Itaque saepius legitur ex. gr. “*omnia tamen mensurate fiant propter pusillanimes*”¹⁰ et “*sed et hoc cum omni mensura et ratione*”.¹¹

Itaque Regula Benedicti etiam exempla responsalitem socialis politicaeque praebet. Éadem consultationes totius coetūs fovit et iura minoritatum fulcit.¹² Tamen ipse abbas semper ultimam responsalitem habet. Specialis diligentia imponitur in respectum, qui habeatur ad

⁵ Anno 1893 pleraque monasteria Congregationesque Benedictinae – papa Leo XIII rogante et instigante – in Confoederationem Benedictinam coniungebantur.

⁶ Cfr ex.gr. Sartory & Sartory 1981, 103 sqq.; Tschudy & Renner 1979, 80 sqq.; Herwegen 1980, 84 sqq.; Nigg 1980, 53 sqq.; Matt & Hilpisch 1960, 93 sqq.; Standaert 1980, 28 sqq.; Senger 1998, 10 sqq.; Puzicha 2004, 86 sqq.

⁷ RB Prol. 1: *Ausculata, mi fili.*

⁸ RB 64,19: *testimonia discretionis, matris virtutum.*

⁹ RB 64,19.

¹⁰ RB 48,9.

¹¹ RB 70,5.

¹² Cfr ex. gr. RB 3,3, ubi agitur de consultationibus, ad quas etiam iuniores aciendi sunt; RB 64,1, ubi agitur de abbate instituendo.

homines veteres, infantes, aegrotos, peregrinos,¹³ ergo coetūs hominum, qui imprimis tutelā indigent. Etiam quaestio, quā agitur de ordine honoris et dignitatis et quae non spectat ad possessionem atque originem, sed ad modum digne vivendi sive ad temporis momentum, quo quis monasterium ingressus est, et quaestio, qua unusquisque iuste tractatur, sunt alicuius momenti.¹⁴

Sic pergere possimus, sed haec nunc sufficiant. Tamen scire debemus haec omnia esse postulata Regulae et ea, quae revera fiunt (cum interdum variis condicionibus successus parum bonus fieri possit), dependere – sicut semper – ab singulis hominibus, qui agunt.

Sicut vix ullus alius Ordo monasticus itaque Benedictini quōque inde ex “origine” suo progressum Europae sustentabant atque formabant. Cum unā ex parte eorum existentia esset practica, alterā ex parte eadem fundamentum in communi vitā spirituali haberet, omnibus temporibus diversos impulsūs dare valuerunt. Cum Benedictus monachis suis *certum* mandatum operandi non dedisset, Benedictini ad condiciones et necessitates, quae instabant, se convertere potuerunt. Cum necessarium erat terram colere, monachi paludes siccaverunt, silvas exstirpaverunt et domos aedificaverunt. Cum necessarium erat indolem mentalem, traditionem atque cultum civilem occidentalem servare, monachi libros descripserunt, scholas instituerunt atque in studiorum universitatibus docuerunt. Etiam practicam curam animarum atque officia culturalia suscipere semper parati erant. Eorum vita saepe erat responsum ad necessitatem temporis. Traditione atque historiā, sed imprimis spiritualitate atque translatione huius spiritualitatis in vitam veram, Benedictinis responsalitas data est, quā ipsi quōque spiritalem spiritualemque aedificationem Europae sustentaverunt (et adhuc sustentant).

Sed revertamur ad Latinitatem sensū magis generali.

III. De condicionibus Latinitatis postclassicae

Lingua Latina ergo, cum antiquitas finiretur – ut dicitur –, fundamentum loquelare regionis Europaeae esse non desiit. E contrario. Nam reformatione eruditionis, quam Carolus Magnus in fine saeculi octavi instigaverat, id est renascentiā Carolingicā, quae dicitur, Latinitas denuo facta est Europae occidentalis lingua maximi momenti.¹⁵ Sic lingua Latina ex. gr. Scandinaviam atque Europam orientalem sibi “acquisivit”, id est regiones, quae numquam ad Imperium Romanum pertinebant et in quibus antea vix quisquam Latine locutus est. Cum Carolus Magnus ad Latinitatem antiquam recurreret, non solum traditionem politicam culturalemque Imperii Romani denuo suscepit, sed necessitatibus fundamentalibus communicationis in Imperio suo satis fecit, in quo non omnes concives per se eodem sermone utebantur. Tota res tamen est historicus processus multiplex, in quem fusius incumbere nunc non possumus.

Nihilominus praeiudicium relinquendum est, quo putatur Latinitatem mediaevalem semper esse malam et esse eandem ac “Latinitatem culinariam”, quae dicitur. Certe etiam plures textūs ex illo spatio temporis exoriundi exstant, quibus homines “classice” eruditi assuefieri debent. Tamen plurimi textūs bonae qualitatis loquelaris exstant. Exemplum tantummodo Bedam Venerabilem commemorare volo, qui monachus Anglus saeculo septimo octavoque vixit scripsitque (672/673–735).¹⁶ Numerosis operibus suis, quae ad diversa themata spectant, idem Latino sermone vere bono atque intellegibili utebatur. In opere suo, cui titulus *De orthographia*, praeterea multis exemplis adhibitis explicuit, qualis deberet esse Latinitas recta politaque. Hōc exemplo solum monstrare volui qualitatem sermonis adhibiti dependere de

¹³ Cfr RB 36,1–10; 37,1–3; 53.

¹⁴ Cfr RB 63,1–3.

¹⁵ Cfr ex.gr. Vossen 1978, 19 sqq.; Brunhölzl 1975, 243 sqq.; Janson 2002, 93 sq.; Langosch 1967, 83 sqq.; Bullough 1991, 1 sqq.; Fuhrmann 2001, 11 sqq.; Stroh 2007, 143 sqq.; Leonhardt 2009, 125 sqq.

¹⁶ De Beda Venerabili multae investigationes scitū dignissimae exstant. Conspectus quidam de eius vita operibusque praebet in symbolā, quae est: Albert 2010.

singulis auctoribus sive locutoribus. Itaque talis quaestio qualitatis poni potest, quod attinet ad unumquodque spatium temporis et quod attinet ad unamquamque linguam.

Humanismo et renascentiā Latinitatem iterum magnum impetum efflorescentiae accepisse satis notum est. Homines doctos se ad Latinitatem convertisse, quā normae antiquae respiciebantur, signum constitutum illius temporis est. Studia autem ad litteraturam antiquam spectantia erant *studia humanitatis*, id est percipiebantur ut studia, quibus sensū lato humanitas ipsa excolebatur. Cum homo ipse facultate suā loquelari definiebatur atque definitur, lingua Latina reddita est quadamtenus nucleus recentioris theoriae eruditionis, quā denique “humanismus” aequiperabatur studio linguarum antiquarum et quae aliquatenus effectum usque in tempora hodierna exserit. Tamen his in conaminibus, quibus homines docti imprimis antiquitatem respiciebant, horizon suum ipsi angustaverunt, cum antiquitas sera non iam esset magni momenti atque ex conspectū excideret. Immo condiciones interdum tales erant, qualibus nonnulli humanistae tantummodo Ciceronem ut normam agnoscere voluerunt. Sed alii – velut Erasmus Roterodamus – periculum nimii Ciceronianismi iam monuerunt (et interdum eum etiam irriserunt).¹⁷ Sed quomodocumque illae dissensiones se habuerint, humanismo impulsūs excellentes exserebantur, qui magni momenti erant ad linguam Latinam denuo efflorescendam et ad genus Latinitatis instituendum, quod imitatione dignum erat. Tamen etiam tunc Latinitas mansit lingua communicationis inter humanistas, et nihil refert, cuius nationis vel cuius confessionis fuerint. Nam humanismus erat phaenomenon per totam Europam divulgatum.¹⁸

Lingua Latina extra philologiam classicam imprimis cum ecclesiā catholicā coniungitur, cum eiusdem linguam peculiarem esse putetur. Hoc quidem eatenus rectum est, ut unā ex parte lingua Latina diutissime unicus sermo liturgiae fuerit, alterā ex parte, cum ecclesia catholica semper fuisset universalis et in toto orbe terrarum dispersa, non solum documenta, decreta, constitutiones ecclesiae Latine exarata sint, sed etiam eius sermo communicationis diutissime ubique terrarum Latinus fuerit. Sed hoc non significat Protestantes – propter resistantiam, ut ita dicam – linguā Latinā non iam esse usos. E contrario. Ut omnes sciunt Martini Luther opera maioris momenti Latine sunt conscripta. Et imprimis hic in initiis reformationis Philippus Melancthon commemorandus est, qui etiam ut Praeceptor Germaniae notus excellens Graecista atque Latinista erat et de rebus scholaribus optime meritus erat. Tamen usus linguae Latinae in ecclesiā protestanticā deinde scilicet non erat finitus.

Sed etiam ultra tempus ipsius humanismi Latinitas variis in condicionibus, disciplinis regionibusque perduravit esse lingua communicationis. Scitū dignum hōc in conexū est hanc linguam usque ad medium saeculum undevicesimum in parlamento Hungarico adhibitam esse.

¹⁷ Sed illud periculum Ciceronianismi iam Hieronymus (347–420) animadvertit. Notum certe est somnium Hieronymi, de quo *Epist.* 22 rettulit: Cum in ieiundando Ciceronem et Plautum legeret, pulchritudine sermonis ita correptus erat, ut lingua textuum Christianorum ipsi non iam placeret. Deinde aegrotare coepit et in somnio febriculoso vidit se ad tribunal Dei tractum esse. Deus autem eum interrogavit, quis esset, cui Hieronymus respondit *Christianus sum*. Sed vox Dei audiebatur dicens: *Ciceronianus es, non Christianus*. Et deinde Hieronymus satis vehementer verberabatur. Cum expergefactus esset, animadvertit somnium fuisse – tamen vestigia verberum in eius corpore inveniebantur.

Erasmus Roterodamus, de quo certe non dicere possumus eum non optime Latine loqui et scribere valuisse, Ciceronianismum exaggeratum irrisit. In epistolā quādam ad Andream Alciatum directā scripsit haec: “*Exorta est nova secta Ciceronianorum, quae mihi videtur non minus fervere istic quam apud nos Lutheranorum. Posthac non licebit episcopos appellare patres reverendos, nec in calce litterarum scribere annum a Christo nato, quod id nusquam faciat Cicero. Quid autem ineptius quam toto saeculo novato, religione, imperiis, magistratibus, locorum vocabulis, aedificiis, cultu, moribus, non aliter audere loqui quam locutus est Cicero? Si revivisceret ipse Cicero, rideret hoc Ciceronianorum genus.*”

¹⁸ Cfr ex.gr. Szemerény 1978, 38 sqq.; Büchner 1978, 140 sqq.; Vossen 1978, 22 sqq.; Fuhrmann 2001, 29 sqq.; Stroh 2007, 152 sqq.; Leonhardt 2009, 221 sqq.

Mutatio quaedam decursū temporis quidem exorta est, cum linguae nationales earumque litteraturae magis invalescerent. Tamen lingua Latina tamquam sermo eruditionis atque scientiarum omni tempore mansit in usū. Haec sententia non solum spectat ad disciplinas spirituales, quae dicuntur, sed diu etiam ad scientias naturales. Ut exempla tantummodo in memoriam revoco Isaac Newton, Godefredum Vilelmum Leibniz, mathematicum Helvetium Leonardum Euler, Carolum Fridericum Gauß, qui omnes (et plurimi alii) investigationes suas Latine divulgaverunt. Vel etiam nominandus est Georgius Christophorus Lichtenberg, qui plerisque verisimiliter ex aliis conexibus notus est, sed qui physicus quōque erat et investigationes scitū dignas de electricitate Latine proposuit (*De nova methodo naturam ac motum fluidi electrici investigandi*).¹⁹

Non autem dicere licet has investigationes priores esse omnes obsoletas. Nam unā ex parte nos omnes stare solemus “*in umeris gigantum*”,²⁰ id est cognitiones nostrae hodiernae demum ex investigationibus atque deliberationibus priorum magnorum virorum mulierumque exortae sunt. Hōc in conexū tamen considerandum est neminem nos in umeros horum “gigantum” imposuisse, sed nos proprio studio et propriis laboribus illuc pervenisse sive nobis illuc perveniendum esse. Alterā ex parte generaliter ne veniant in oblivionem historicae dimensiones vitae humanae atque societatis humanae. Nam, sicuti iam Cicero dixerat, “*nescire autem, quid ante quam natus sis acciderit, id est semper esse puerum*”.²¹

Lingua Latina ergo est sermo, qui traditionem plus quam duorum milium annorum habet, cum non fuerit ullus dies, quo communicatio Latina non est facta, sive modo scripto sive oraliter. Et hōc in conexū necessarium est, ut saltem breviter tangamus multitudinem et ubertatem, quas tractandas habemus, cum de longā traditione Latinitatis loquamur. Etiam si plurimi homines solum antiquitatem Romanam ante oculos habent, cum de linguā Latinā cogitent, tamen ex hōc brevissimo conspectū exhibito, quo de historiā usūs Latini agitur, iam animadvertitur talem cogitationem nimis angustam esse. Insuper est perceptio nimis angusta, quod attinet ad volumen copiamque textuum.²² Nam putandum est copiam omnium textuum Latinorum, qui temporibus postantiquis exorti sunt, decem milibus tantis maiorem esse summā omnium textuum Latinorum, qui ex antiquitate traditi sunt.²³ Itaque minima pars omnium textuum Latinorum, qui exstant, ex antiquitate provēnit.

Maxima pars illius copiae textuum, qui post antiquitatem scripti sunt, sine dubio pertinet ad archivalia atque documenta, id est acta omnium oppidorum, sedium regiminum, sedium principum atque archiva privata in Europā usque ad tempus mediaevale serum sunt Latine exarata. Multis condicionibus casibusque lingua Latina diutius in usū officiali mansit (sicuti de Hungaria iam commemoratum est). Ad haec accedunt praeterea acta Latina Vaticana, acta omnium dioecesium atque archidioecesium toto in orbe terrarum usque ad tempus hodiernum, deinde internationale commercium epistulare politicum usque in historicum tempus recentius Latine scriptum erat (sic ex. gr. acta Pacis Vestfaliae anni 1648 adhuc sunt Latina), insuper magna pars protocollorum administrationum universitariarum usque ad saeculum sextum decimum et septimum decimum est Latina, et etiam ingens numerus inscriptionum Latinarum, quae post antiquitatem exaratae sunt, hoc in conexū afferendus est.

Sequitur copia textuum usualium, qui dicuntur, et textuum, qui sunt litteratura scientifica variarum disciplinarum. Tempore mediaevali paene tota litteratura docta Latine scripta est, usque ad saeculum septimum decimum eius maior pars et usque in saeculum duodevicesimum

¹⁹ De hōc viro multipliciter erudito exhibetur conspectus quidam in lucubratione, quae est: Albert 2006.

²⁰ De origine, de conexu deque explicationibus huius locutionis *cfr* Merton 2004.

²¹ Cic. *Orat.* 120.

²² Sequentes numeri atque existimationes imprimis deprompta sunt ex opere, q.e. Leonhardt 2009, 3 sqq.

²³ Haec existimatio facta est secundum projectionem non omnino exactam, quae fundamentum in textibus iam notis tractatisque habet.

adhuc satis magna pars operum scientificorum linguā Latinā exarata est.²⁴ Sed talibus inquisitionibus scientificis non solum agitur de theologiā, de philosophiā, de philologiā atque de historiā (quibus in disciplinis hōc fortasse exspectatur), sed etiam – ut dixi – agitur de lucubrationibus iuristarum, medicorum, physicorum, mathematicorum et sic porro. Si quis proprias inquisitiones atque cognitiones in angustā regione nationali manere noluit, sed easdem internationaliter innotescere voluit, Latine scribere debuit.

“Minimā” parte textuum, qui post antiquitatem exoriundi sunt, denique litterae elegantiores (sensū latiore perceptae) continentur. Tamen etiam ibidem multo maior copia in comparatione textuum huius generis antiquorum conspicua est. Sic ex. gr. ex antiquitate circiter quadraginta spectacula tradita sunt, sed spatio temporis a saeculo quinto decimo usque ad saeculum duodevicesimum inter quinque milia et decem milia dramatum conscripta sunt. Similis condicio valet, cum agatur de carminibus praeceptoriiis, quae – quod attinet ad ea, quae usque nunc nota sunt – numero circiter quadringenta sunt. Éadem condicio invenitur in genere, quod epos appellatur, et in dialogis. De innumeris carminibus minoribus, quae usque in saecula vicesimum et vicesimum primum panguntur, nunc loqui nolo. Scilicet etiam exstant fabulae romanciae, saturae, narrationes, relationes itinerariae etc.

Nonnullis autem in generibus copiam textuum in praesenti adhuc tantummodo divinare valemus. Hōc cohaeret cum condicione, quā unā ex parte nobis nondum omnes textūs exstantes sunt noti, alterā ex parte inquisitiones in disciplinā litteraturae neo-Latinae variis ex causis nondum modo tam amplo atque profundo quam in litteraturā antiquā peragi potuerunt.

Tamen omnes hi textūs, quos nunc obiter commemoravi, effectum ad culturam creandam et ad traditionem cultūs civilis exseruerunt, et hōc quidem intra Europam et extra eandem – et nihil refert, ad quale genus illi textūs pertinent.

Omnibus autem temporibus fundamentum usūs loquelaris atque scripti linguae Latinae erat et est grammatica antiqua (sive classica), quae immutata mansit (etiamsi nonnulli auctores non ita boni hac in re interdum peccaverunt). Progressus atque mutatio quaedam tamen semper in terminologia fiebat. Sed iam Cicero aiebat hōc necessarium esse, cum scriberet haec: “*Rebus novis nova imponenda sunt nomina.*”²⁵ Itaque si quis Latine scit, directam communicationem instituere valet cum auctoribus investigatoribusque, quae per plus quam duo milia annorum extenditur. Et multi illorum hominum operibus laboribusque suis progressum culturalem in regione Europaeā et ultra eandem instituerunt. Praeterea talis directa communicatio hunc in modum vix fieri potest ex. gr. cum auctoribus, qui prioribus formis propriae linguae vernaculae scripserunt (verbi gratiā linguā Theodiscā vetere, linguā Anglicā vetere etc.), id quod solum pauci specialistae facere possunt. Nunc vero quidam dicere possunt fieri etiam posse, ut versiones adhibeantur. Tale argumentum sub quibusdam aspectibus quidem est verum, sed unā ex parte non ex omnibus textibus Latinis versiones exstant (imprimis cum agatur de textibus posterioribus), alterā ex parte unusquisque, qui iam saltem paululum in quaestiones vertendi incubuit, scit, qualia hac in re sint problemata. Sed iterandum est: semper erat maximi momenti (et hodiernis temporibus adhuc est maximi momenti) linguam Latinam ut possessionem communem et sensū latissimo medium communicationis, quo limites transcenduntur, perceptam esse atque adhibitam esse.

IV. De usu linguae Latinae aetate nostra

Fieri potest, ut lingua Latina hodiernis quōque temporibus lingua communicationis adhibeatur. Hoc ex multis annis iam demonstratur et mirum in modum ultimis annis magni impulsūs ponuntur (imprimis cum agatur de communicatione internationali). Lingua Latina non solum est sermo internationalis, sed etiam supranationalis, ut ita dicam. Cum enim sensū

²⁴ Ad hunc conexum etiam pertinent textūs usuales, qui sensū stricto non erant scientifici, velut homiliae, orationes, epistulae etc.

²⁵ Cic. *nat. deor.* 1,7.

strictō non iam exstent homines, qui usū huius sermonis nati sunt, unusquisque easdem condiciones principales habet et nemini est emolumentum loquelare linguae maternae. Lingua Latina itaque non iam est lingua alicuius populi certi et hunc in modum lingua uniuscuiusque populi atque uniuscuiusque hominis fieri potest.²⁶ Praeterea lingua Latina sub variis aspectibus lingua emancipatoria appellari potest.

Omnia, quae nunc dicta sunt, scilicet tantummodo adumbrationes erant atque multi aspectūs maioris momenti solum tangi potuerunt. Tamen necessarium est, ut in unumquemque aspectum diligentissime multipliciterque inquiratur (id quod ab hominibus scientificis partim iam factum est et fit).²⁷

Sed ut summam dicere volo haec:

Sub aspectū cogitationis ideaeque Europaeae radices nostras Europaeas magis et amplius respiciamus oportet, ad quas sine dubio praeter alias etiam Latinitas et spiritualitas Benedictina pertinent (neque sunt minimi momenti). Quaestio oeconomica, quae in conamine Europae cuniendae iam pridem praedominantiam exserere solet, non sufficit. Scilicet oeconomicum fundamentum stabile est magni momenti et – aliis rebus non neglectis – cooperatione quōque oeconomicā communis vita pacifica confirmatur. Tamen commune fundamentum spiritale ne in oblivionem veniat, sed omnino necessarium est, ut idem iterum magis valeat atque effectum exserat. Itaque hac in re multa adhuc sunt facienda.

Opera memorata

- Albert, Sigrides. “De Georgio Christophoro Lichtenberg, physico et viro litterario saeculi duodevicesimi.” *Vox Latina* 164 (2006): 152–174.
- . “De Beda Venerabili.” *Vox Latina* 181 (2010): 310–334.
- Andresen, Carl. “Antike und Christentum.” *Theologische Realenzyklopädie* 3 (1978): 50–99.
- Brunhölzl, Franz. *Geschichte der lateinischen Literatur des Mittelalters* 1. München: Wilhelm Fink, 1975.
- Büchner, Karl. “Entstehung, Tradition und Krisen der europäischen Kultur.” *Latein und Europa: Traditionen und Renaissancen*. Ed. Karl Büchner. Stuttgart: Reclam, 1978. 125–146.
- Bullough, D.A. *Carolingian renewal: Sources and heritage*. Manchester: Univ. Press, 1991.
- Décarreaux, Jean. “Geschichte des Benediktinischen Mönchtums”. *Benedictus: Eine Kulturgeschichte des Abendlandes*. Genf: Weber, 1980. 145–378.
- Frank, Karl Suso. “Römertum und Christentum.” *Latein und Europa: Traditionen und Renaissancen*. Ed. Karl Büchner. Stuttgart: Reclam, 1978. 100–124.
- Fuhrmann, Manfred. *Latein und Europa*. Köln: DuMont, 2001.
- Herwegen, Ildefons. *Der heilige Benedikt*. Düsseldorf: Patmos, 1980.
- Janson, Tore. *Latein: Die Erfolgsgeschichte einer Sprache*. Hamburg: Helmut Buske, 2002.
- Langosch, Karl. *Profile des lateinischen Mittelalters*. Darmstadt: WBG, 1967.
- Leonhardt, Jürgen. *Latein: Geschichte einer Weltsprache*. München: Beck, 2009.
- Matt, Leonard von & Hilpisch, Stephan. *Benediktus: Leben und Werk*. Würzburg: Echter, 1960.
- Merton, Robert K. *Auf den Schultern von Riesen: Ein Leitfaden durch das Labyrinth der Gelehrsamkeit*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2004.
- Nigg, Walter. *Lehrmeister der Christenheit in verwirrter Zeit*. Freiburg im Breisgau: Herder, 1980.

²⁶ Tamen his verbis nullo modo dicere volo alias linguas pulchras abolendas esse.

²⁷ Litteraturae tituli hac in symbola indicati tantummodo exempla quaedam sunt, cum ad unumquemque aspectum hic adumbratum investigationes atque lucubrationes sint legio.

- Paulsen, Henning. *Zur Literatur und Geschichte des frühen Christentums*. Tübingen: C.G. Mohr, 1997.
- Puzicha, Michaela. *Benedikt von Nursia begegnen*. Augsburg: St. Ulrich Verlag, 2004.
- Sartory, Gertrude & Sartory, Thomas. *Benedikt von Nursia: Weisheit des Maßes*. Freiburg im Breisgau: Herder, 1981.
- Senger, Basilius. *St. Benedikt: Leben, Bedeutung, Sendung, Auftrag*. Beuron: Beuroner Kunstverl., 1998.
- Standaert, Maur. "Das Leben und die Regel des hl. Benedikt." *Benedictus: Eine Kulturgeschichte des Abendlandes*. Genf: Weber, 1980. 14–52.
- Stroh, Wilfried. *Latein ist tot, es lebe Latein! Kleine Geschichte einer großen Sprache*. Berlin: Ullstein, 2007.
- Szemerényi, Oswald. "Latein in Europa." *Latein und Europa: Traditionen und Renaissancen*. Ed. Karl Büchner. Stuttgart: Reclam, 1978. 26–36.
- Tschudy, Julius Franz & Renner, Frumentius. *Der heilige Benedikt und das benediktinische Mönchtum*. St. Ottilien: EOS, 1979.
- Vossen, Karl. *Latein: Muttersprache Europas*. Düsseldorf: Hub. Hoch, 1978.

De auctrice

D.rix *Sigrides Albert* linguae Latinae et historiae studuit, in studiorum universitate Saravica sociologiam et scientias cultuum civilium docet. Eadem est sodalis "Societatis Latinae" et "Academiae Latinitati Fovendae". Est editrix atque moderatrix periodici Latini, c.t. "Vox Latina", cuius in fasciculis ipsa multas symbolas de variis thematis divulgare solet. Incumbit praeter alia in textus Latinos temporis humanistici atque temporis recentioris, in lexicographiam Latinam, in neologismos scientificos condendos atque in textus litterarios in linguam Latinam vertendos. Quotannis bina seminaria Latinitatis vivae exhibit, quibus usus Latine loquendi discitur atque exercetur. s.albert@mx.uni-saarland.de

Summarium Latinum

Europae multa fundamenta communia sunt, inter quae magni momenti sunt et lingua Latina et spiritualitas Benedictina. Hac symbolā conspectus brevis praebet, cur res ita se habeant atque quomodo decursū temporis hōc factum sit atque qualem effectum in cultum civilem et lingua Latina et spiritualitas Benedictina exseruerint. Quibus in condicionibus tractandis conexūs historici, qui quadamtenus sunt significantes, adumbrantur. Quaestio quōque breviter tangitur, quales conclusiones inde trahendae sint et quales impulsūs nos hodierni inde accipere possimus.

Summarium Anglicum

Latin and Benedictine spirituality: Foundations of Europe. Europe has many shared roots. Among these roots both the Latin language and the spirituality of Saint Benedict are of importance. This article discusses how this came to pass and illustrates the kind of impact the Latin language and the spirituality of Saint Benedict has had on our culture. In dealing with these subject matters the author outlines several significant historical circumstances. Finally, there is a brief discussion regarding what conclusions that should be drawn and how these might serve as inspiration for us today.

Verba clavicularia

Cultus civilis Europaeus, usus Latinitatis, Regula Sancti Benedicti, Ordo Benedictinus, communicatio, litteratura Latina.